

УДК 657.1:075.8

Молодецький С.С.

здобувач кафедри управління фінансово-економічної безпеки
Університету економіки та права «КРОК»**РЕЙДЕРСТВО ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ**

У статті розкрито зміст та сутність такого антисоціального явища, як рейдерство, яке є загрозою економічній безпеці підприємства. Показані ефективні превентивні засоби від захоплення підприємства та їх стратегічну мету, що полягає в максимальному підвищенні вартості захоплення підприємства для того, щоб зробити атаку рейдерів нерентабельною.

Ключові слова: рейдерство, економічна безпека підприємства, економічна безпека держави, загрози економічній безпеці держави, захоплення підприємств, захист підприємств.

Молодецкий С.С. РЕЙДЕРСТВО КАК УГРОЗА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье раскрыты содержание и сущность такого антисоциального явления, как рейдерство, которое является угрозой экономической безопасности предпринимательства. Показаны эффективные превентивные средства от захвата предприятия, а также их стратегическая цель, которая заключается в максимальном повышении стоимости захвата предприятия для того, чтобы сделать атаку рейдеров нерентабельной.

Ключевые слова: рейдерство, экономическая безопасность предпринимательства, экономическая безопасность государства, угрозы экономической безопасности государства, захват предприятий, защита предприятий.

Molodetsky S.S. RAIDING AS THREAT OF ECONOMIC SAFETY OF UKRAINE

In article content and essence of such antisocial phenomenon as raiding which is threat of economic safety of entrepreneurship are opened. Effective preventive remedies from entity capture, and also their strategic objective which consists in the maximum value increase of capture of the entity to make attack of raiders unprofitable are shown.

Keywords: raiding, economic safety of entrepreneurship, economic safety of the state, threat of economic safety of the state, capture of the entities, protection of the entities.

Постановка проблеми. В країнах з ринковою економікою однією із форм конкуренції є агресивна, незаконна діяльність суб'єктів господарювання – так зване «рейдерство». Випадки рейдерства в його різноманітних проявах можна спостерігати в різні часи, і майже в усіх країнах з ринковою економікою. Це явище, як правило, викликане різними чинниками: недосконалістю законодавства, бажанням іноземних компаній увійти на ринки інших країн тощо.

Гострота проблеми «рейдерства» досягла свого піку в останні декілька років, коли факти незаконного захоплення підприємств набули широкого розголосу в засобах масової інформації. Намагання захопити та отримати контроль за прибутковими підприємствами призводять до дестабілізації їх роботи, довготривалих судових процесів, а в деяких випадках – фактичної повної паралізації роботи таких підприємств.

Водночас величезного поширення набули суспільно небезпечні дії, пов'язані з силовим проти-законним захопленням підприємств. Умовами, що сприяють поширенню рейдерства в Україні, є недосконалість діючого корпоративного та кримінального законодавства, корумпованість судової влади, інших органів державної влади, відсутність активного реагування державних органів влади на цю загрозливу проблему, брак дієвих засобів захисту прав власника, відсутність достатнього досвіду боротьби з цим негативним явищем, низький рівень розвитку правової культури громадян.

Згідно з результатами експертного опитування, проведеного «Центром дослідження корпоративних відносин» на тему: «Рейдерство в Україні», 42,9% експертів вважають, що його негативні наслідки вже зараз становлять серйозну небезпеку для національної економіки. Зокрема, йдеться про: погіршення інвестиційного клімату, виникнення додаткових інвестиційних ризиків для потенційних інвесторів; нехтування цивілізованими принципами корпоративних відносин, факти рейдерства демонструють

культуру ведення бізнесу українськими фінансово-промисловими групами; переконаність у неможливості захисту прав власності державними інститутами; зниження продуктивності праці; наносить шкоду міжнародній репутації, бо сприяє утвердженню іміджу нашої держави як країни, де не дотримуються закону і не поважають право власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти рейдерства досліджували такі науковці, як З. Варналій [5], О. Тарасова, С. Кравченко, Г. Паламарчук, Л. Венгер, І. Головань, О. Москалик [2]. Разом з тим питання щодо визначення сутності та змісту поняття «рейдерство» залишається відкритим.

Питання злочинних поглинань розглядається у працях вітчизняних учених, таких як: Б.М. Андрушків [4], Н.Б. Кирич, М.І. Мельник, З.С. Варналій [5], І.І. Мазур, О.А. Белікова [6, с. 105]. Вказані автори дають загальну характеристику поняття «рейдерство», роз'яснюють типові рейдерські схеми, досліджують систему захисту підприємств від злочинного поглинання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До основних проблем, які сьогодні перешкоджають зміцненню економічної безпеки підприємства та боротьбі із рейдерством у регіонах України і на вирішення яких має бути спрямована послідовна й активна державна регіональна політика, відносяться: відсутність повноцінного ринкового середовища; незавершеність формування інституційної бази економічної політики; незбалансованість державної регуляторної політики; недосконалість бюджетної політики; зловживання монополієм становичем цінового характеру; збільшення кількості рейдерських атак, корупційних та дискримінаційних дій щодо підприємців; недосконалість судової системи, корумпованість органів влади та відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника; низький рівень конкурентоспроможності підприємств та їх інноваційної активності; незадовільні показники фінансового стану та ефективності

функціонування підприємств і використання ними ресурсного забезпечення; негативні тенденції щодо кількості діючих та новостворюваних підприємств, а також обсягів їх господарської діяльності тощо. Головними негативними наслідками рейдерства в Україні є: дестабілізація роботи вітчизняних підприємств; руйнування трудових колективів та соціальні конфлікти; формування несприятливого інвестиційного клімату держави; сповільнення темпів промислового розвитку країни.

Отже, одним із важливих напрямів державної політики є розробка стратегії протидії рейдерству, яка буде адекватною загрозам економічним національним інтересам.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття змісту та сутності такого антисоціального явища, як рейдерство, яке є загрозою економічній безпеці підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рейдерство є у всьому світі. Якщо це законне рейдерство, тобто якщо на ринку перерозподіляється власність законними методами на користь ефективних компаній, це вважається нормальною діяльністю. У розвинених країнах рейдерство не є таким небезпечним, використовуються здебільшого економічні важелі: аналіз ринку, з'ясування кон'юнктури, участь у біржових торгах, гра на ринку цінних паперів тощо. Існують погляди, що компанії, які займаються даним видом діяльності на законних підставах, певною мірою очищують ринок. Але проблема в тому, що в Україні рейдерство найчастіше має кримінальний характер, де незаконним чином відбираються активи в ефективних власників.

Історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди. Перший – це початок 90-х років до 2000 року (підприємства захоплювали відверто кримінальним шляхом, досить часто із застосуванням фізичного насильства).

Другий період, започаткований 2000 року, триває донині і характеризується напівзаконним загарбанням підприємств, більш легальними методами боротьби та активним протистоянням рейдерству.

На сьогодні в Україні сформувався ринок злиття та поглинання підприємств, а також відповідний вид «бізнесу», пов'язаний із перерозподілом власності. Законність чергового етапу перерозподілу власності залежатиме від твердої державної політики, наведення правового порядку та наявності відповідних державних інститутів, які б ефективно захищали права власника.

Неефективність захисту права власності, відсутність умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в національній економіці, зокрема розвинених фінансового та фондового ринків, несприятливий макроекономічний і політико-правовий клімат для залучення іноземних інвестицій і розвитку внутрішнього інвестиційного процесу негативно впливають на стан економічної безпеки України [1, с. 7].

Так, на думку окремих фахівців Генеральної прокуратури, ознаками рейдерства є незаконні дії щодо скупки акцій у дрібних акціонерів, розголошення даних реєстрів власників акцій, винесення незаконних судових ухвал (рішень) у справах з вирішення корпоративних конфліктів, неправомірних дій органів державної виконавчої служби при виконанні судових ухвал (рішень), злочинних дій приватних охоронних структур та груп людей щодо захоплення підприємств тощо [2, с. 18].

Останніми роками в Україні почастішали суспільно небезпечні дії, пов'язані з силовим протиправним захопленням підприємств різної організаційно-правової

форми, які в народі йменуються як «рейдерство». За даними Українського союзу промисловців і підприємців в країні діє 35-50 спеціалізованих рейдерських груп, що складаються з досвідчених юристів і економістів. Кількість рейдерських атак в рік перевищує 3000, а їх результативність складає більше 90%. Збитки від рейдерських захоплень оцінюються в 3-5 млрд. доларів щорічно, а середньостатистична норма прибутку рейдерів складає сотні відсотків.

Першочерговою причиною попиту на рейдерські послуги вважається початок переходу України до ринкових відносин та активне здійснення «глобального» перерозподілу власності. Останніми роками цей попит стає більш свідомим, організованим та масовим, що зумовлено кількома факторами:

- недосконалістю чинного законодавства, корупційністю виконавчої та судової влади;
- нестабільністю політичної ситуації та перерозподілом власності між фінансово-промисловими групами;
- імпортом рейдерських технологій.

Найпростішими методами протистояння рейдерству є:

- концентрація акціонерного капіталу або викуп частки в учасників, які не беруть участі в діяльності підприємства; постійний моніторинг змін у складі акціонерів; реструктуризація підрозділів зі зміною їх організаційно-правового статусу; контрольне скуповування акцій і додаткова емісія;

- визначення правового статусу власності, здійснення переоцінки майна. В умовах значного ризику буде корисною реструктуризація власності з використання дочірніх структур, створення штучної заборгованості підприємства і передача нерухомості та інших активів у позичку під кредитування;

- недопущення виникнення та прострочення кредиторської заборгованості;

- удосконалення роботи менеджменту та персоналу (недопущення конфліктних ситуацій, протиправного звільнення працівників тощо);

- підвищення культури суб'єктів господарювання (прозорі конкурентні відносини, підтримання ділової репутації тощо);

- використання в службі економічної безпеки способів і методів конкурентної розвідки;

- залучення громадськості й засобів масової інформації до боротьби з рейдерством.

Рейдерство сьогодні полягає у набутті сумнівними шляхами тимчасового права розпоряджатися активами та якнайшвидшим продажем цих активів пов'язаним із рейдером особам, із наступними перерозподілом (шляхом продажу, передавання в володіння чи навіть набуття через суд) вилучених активів між пов'язаними особами, маючи на меті завадити їхньому поверненню законним власникам.

В ситуації, що склалася у відкритому конкурентному середовищі, суб'єкти господарювання діють на свій страх і ризик, під свою персональну і насамперед майнову відповідальність. Кожен підприємець, починаючи свою справу, усвідомлює, що він не тільки отримує прибуток і стає економічно незалежним, а й постійно ризикує. При цьому не кожне підприємство може забезпечити свою економічну безпеку.

Протягом останніх років рейдерство в Україні перетворилося на справжню загальнодержавну проблему, яка загрожує сталому розвитку національної економіки, оскільки підриває інвестиційний клімат в Україні, унеможливорює нормальне функціонування не тільки великого, але й середнього та малого бізнесу.

При цьому одним із найбільш розповсюджених механізмів протиправного захоплення чужої власності є механізм створення та консолідації кредиторської заборгованості підприємства – об'єкта рейдерської атаки.

В основі такого механізму рейдерства лежить наявна у підприємства кредиторська заборгованість перед контрагентами за різного роду господарсько-правовими зобов'язанням. При цьому рейдер скуповує у кредиторів підприємства наявні у них права вимоги до такого підприємства. Як правило, уступка права вимоги здійснюється за значно меншою ціною ніж вартість самої кредиторської заборгованості.

Слід відзначити, що підприємство-боржник в більшості випадків не знає про продаж його боргів, адже, відповідно до статті 516 Цивільного кодексу України, заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом.

Крім того, хоча й у ч. 2 ст. 516 Цивільного кодексу України передбачено обов'язок повідомити боржника про заміну кредитора у зобов'язанні, але, як правило, цесіонарій не дотримується цих вимог закону та не повідомляє боржника про факт уступки права вимоги, оскільки таке неповідомлення не є підставою для недійсності самої угоди з відступлення права вимоги.

Після консолідації значного розміру кредиторської заборгованості рейдер одночасно пред'являє її до сплати шляхом направлення боржнику претензії або подачі відповідного позову до суду. При цьому для рейдера важливо якнайшвидше отримати позитивне рішення суду про стягнення з боржника наявної суми заборгованості, для підтвердження безспірності своїх вимог до такого боржника. У зв'язку з чим рейдери досить часто використовують інститут поруки для зміни підсудності господарського спору. Тобто рейдер укладає фіктивний договір поруки із іншим суб'єктом господарювання, відповідно до якого такий суб'єкт господарювання поручається за належне виконання боржником свого обов'язку. В силу положень ст. 554 Цивільного кодексу України у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидіарну) відповідальність поручителя. Порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або у повному обсязі.

Як правило, часткова відповідальність поручителя встановлюється в незначному розмірі. При цьому рейдер укладає договір поруки з таким суб'єктом господарювання, місцезнаходження якого знаходиться у юрисдикції «зручного» для рейдера господарського суду.

І знову ж таки, можливість використання інституту поруки в рейдерських атаках викликана тим, що положення Цивільного кодексу України не вимагають наявності згоди на укладення договору поруки від боржника, зобов'язання якого забезпечується.

Після отримання позитивного рішення суду про стягнення з підприємства-боржника наявної суми заборгованості рейдер отримує у господарському суді судовий наказ, який подає державній виконавчій службі.

У свою чергу, нездатність підприємства-боржника одночасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями та виконати судове рішення (судові рішення) дає підстави для ініціації процедури банкрутства відносно

такого боржника з усіма негативними наслідками, що випливають із цієї процедури.

Щоб ініціювати справу про банкрутство, необхідно дотриматися певних умов: розмір заборгованості має бути не менше 300 мінімальних заробітних плат, а вимоги кредиторів мають бути безспірними, тобто підтвердженими відповідними виконавчими чи розрахунковими документами, на підставі яких списують грошові кошти. Крім того, безспірні вимоги мають існувати не менше трьох місяців з часу, встановленого для їх погашення [3, с. 87].

Слід відзначити, що, відповідно до ч. 9 ст. 7 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», заява про порушення справи про банкрутство кредитора може ґрунтуватися на об'єднаній заборгованості боржника щодо різних зобов'язань перед цим кредитором.

Основне завдання для рейдера у процедурі банкрутства – отримати більшість голосів у комітеті кредиторів та призначити «підконтрольного» арбітражного керуючого у якості розпорядника майна, керуючого санацією чи ліквідатора.

Відповідно до частини 8 статті 16 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», до компетенції комітету кредиторів належить прийняття рішення, зокрема про: підготовку та укладення мирової угоди; внесення пропозицій господарському суду щодо продовження або скорочення строку процедур розпорядження майном боржника чи санації боржника; звернення до господарського суду з клопотанням про відкриття процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, припинення повноважень арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) та про призначення нового арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), надання згоди на укладення арбітражним керуючим значних угод боржника чи угод боржника, щодо яких є заінтересованість.

Отримавши більшість голосів у комітеті кредиторів фактично рейдер керує процесом банкрутства, разом із арбітражним керуючим визначає напрями використання майна, а також має право, в силу ч. 2 ст. 12 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», подати клопотання господарському суду про відсторонення органів управління боржника від управління підприємством боржника.

У результаті подібних дій керівника підприємства-боржника відсторонюють від посади, а виконання його обов'язків покладається на арбітражного керуючого – розпорядника майна. Саме з цього моменту розпочинається виведення активів з підприємства, що може здійснюватись різноманітними способами і на різних судових процедурах банкрутства, починаючи від укладення значних угод щодо майна боржника із підконтрольними суб'єктами господарювання, введення у якості санатора підконтрольної юридичної особи, укладення мирової угоди, умови якої передбачають перехід права власності на активи боржника кредитору у якості погашення існуючої заборгованості, і завершуючи ліквідацією підприємства-боржника та продажем його активів по мінімальним цінам у на відкритих торгах, якщо комітетом кредиторів не встановлено інший порядок продажу майна банкрута.

Висновки з проведеного дослідження. У всьому світі рейдерство розцінюють як фактор недосконалості політичних, правових структур влади в державі, її

чинного законодавства, відсутності належних умов для захисту бізнесу, прав власників і рівноправної конкуренції. І те, що в Україні є таке явище, як рейдерство, ще раз підкреслює глибину системних проблем нашої держави.

Практика показує, що найефективнішим від захоплення підприємства рейдерами є захист превентивного характеру. Його стратегічна мета – максимальне підвищення вартості захоплення підприємства для того, щоб зробити атаку рейдерів нерентабельною, а отже – недоцільною. Відповідно, власникові необхідно здійснити заходи, щоб перевести інтерес потенційного рейдера із площини корпоративного захоплення на цивілізований механізм об'єднання та поглинання. Для цього слід провести системну реструктуризацію бізнесу, що дасть змогу створити таку систему володіння і управління найбільш привабливих активів, яка зробить захоплення рейдерами підприємства нерентабельним бізнесом.

УДК 658.5:338.22

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України № 105/2007 від 12 лютого 2007 року // Офіційний вісник України від 23.02.2007. – 2007. – № 11. – С. 7.
2. Москалик О. М. Рейдерство в Україні як загроза національній безпеці / О. М. Москалик // Механізм правових регулювань правоохоронної та правозахисної діяльності. – 2010. – № 5. – С. 18.
3. Кальман О.Г. Рейдерство: причини та заходи протидії / О.Г. Кальман, М.А. Погорецький // Закон и право. – 2008. – № 3. – С. 87.
4. Андрушків Б. М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство / Б. М. Андрушків, Л. Я. Малюта. – Тернопіль : Тернограф, 2008. – 424 с.
5. Варналії З.С. Основні передумови та шляхи подолання рейдерства в Україні [Електронний ресурс] / З.С. Варналії, І. Мазур // Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України, 2007. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juli/1.htm>.
6. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення // Юридичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 105-109.

Мохонько Г.А.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

Малик І.П.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ КОРПОРАТИВНИХ УТВОРЕНЬ

У статті проведено дослідження інституціонального забезпечення стійкості корпоративних утворень з метою виявлення інститутів, що формують і сприяють функціонуванню корпоративного управління акціонерних товариств в Україні. Узагальнено підходи до стійкості корпоративних утворень. Визначено та відображено роль і взаємозв'язок основних факторів та інститутів, що впливають на стійкість корпоративних утворень.

Ключові слова: стійкість, інституціональне забезпечення, корпоративні утворення, корпоративне управління, інституціональний фактор.

Мохонько А.А., Малик И.П. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УСТОЙЧИВОСТИ КОРПОРАТИВНЫХ ОБРАЗОВАНИЙ

В статье проведено исследование институционального обеспечения устойчивости корпоративных образований с целью выявления институтов, формирующих и способствующих функционированию корпоративного управления акционерных обществ в Украине. Обобщены подходы к устойчивости корпоративных образований. Определена и отражена роль и взаимосвязь основных факторов и институтов, влияющих на устойчивость корпоративных образований.

Ключевые слова: устойчивость, институциональное обеспечение, корпоративные образования, корпоративное управление, институциональный фактор.

Mokhonko G.A., Malyk I.P. INSTITUTIONAL PROVIDING OF CORPORATE STRUCTURES SUSTAINABILITY

Institutional providing of corporate structures sustainability is researched in the article for identifying institutions that shape and contribute to the functioning of the corporate governance of joint stock companies in Ukraine. The main approaches to corporate structures sustainability are generalized. The role and relationship of the main factors and institutions that affect the sustainability of corporate structures are determined.

Keywords: sustainability, institutional providing, corporate structures, corporate governance, institutional factor.

Постановка проблеми. Стійкість корпоративних утворень займає серед проблем розвитку корпоративного управління одне з найважливіших місць. Недостатня стійкість здатна дестабілізувати ресурсну, фінансову забезпеченість корпоративних утворень та спровокувати її неплатоспроможність що в кінцевому рахунку призведе до їх банкрутства, а «надлишкова» стійкість буде пере-

шкоджати розвитку, обтяжуючи витрати корпоративних утворень зайвими запасами і резервами. Стійкість корпоративних утворень – основа стабільного стану та необхідна умова їх функціонування. Від стійкого, ефективного функціонування окремо взятих корпоративних утворень більшою мірою залежать економіка країни, окремих її регіонів, рівень якості життя населення.